

§ 12. ЗША ў першай палове XIX ст.

1. Хто з'яўляўся карэнным насельніцтвам Амерыкі? 2. Пералічыце найважнейшыя падзеі амерыканскай гісторыі XVI—XVIII стст. 3. Што такое капіталізм? 4. Якія мэты ставілі перад сабой англійскія калоніі, што ўзняліся на вайну за незалежнасць у Паўночнай Амерыцы?

У XIX ст. свет стаў сведкам небывалага росквіту Злучаных Штатаў Амерыкі. Павялічвалася колькасць насельніцтва, пашыралася тэрыторыя, развіваліся прамысловасць і гандаль, узрасталі багацце і ўплыў гэтай дзяржавы ва ўсім свеце.

Як адбывалася пашырэнне межаў ЗША ў першай палове XIX ст.? Чым адрознівалася развіццё двух сацыяльна-эканамічных рэгіёнаў гэтай краіны: Поўначы і Поўдня? Якія былі прычыны масавага агульнанацыянальнага руху супраць рабства?

1. Пашырэнне тэрыторыі і рост насельніцтва ЗША. У канцы XVIII ст. еўрапейскія дзяржавы ўступілі ў паласу шматгадовых і кровапралітных войнаў, што надоўга адцягнула іх увагу ад Амерыкі. Амерыканцы скарысталіся гэтай акалічнасцю і сталі пашыраць межы краіны. Яны абапіраліся на сваю фінансавую магутнасць і ваенную моц.

Спачатку ЗША набылі ў Францыі за 15 млн долараў *Заходнюю Луізіяну*, што знаходзіцца на захад ад ракі Місісіпі. У выніку краіна павялічылася амаль удвая. Затым ЗША прымусілі Іспанію ўступіць *Фларыду*, а ў 1846 г. была далучаная вялізная тэрыторыя *Арэгона*. Не вытрымаўшы ваеннага ціску, Мексіка перадала ЗША палову сваіх зямель, у тым ліку *Новую Мексіку*, *Паўночную Каліфорнію* і *Тэхас*, плошча якога большая за тэрыторыю Францыі. У 1867 г. усяго за 7,2 млн долараў ЗША купілі ў Расіі *Аляску*. Пасля такой удачай здзелкі межы Злучаных Штатаў Амерыкі набылі сучасны выгляд.

Карэнныя жыхары Аляскі. Канец XIX ст.

Рост тэрыторыі ЗША да 1860-х гг.

Выкарыстоўваючы картасхему, дакажыце, што межы ЗША набылі сучасныя абрысы менавіта ў 1860-х гг. Дайце ацэнку метадам павелічэння тэрыторыі ЗША. Знайдзіце больш падрабязныя звесткі аб прычынах продажу Аляскі Расій у дадатковай літаратуры, у тым ліку рэсурсах сеткі інтэрнэт.

2. Заваяванне Дзікага Захаду. Гэта адна з найбольш захапляльных старонак амерыканскай гісторыі. Першапачаткова, як вы ведаеце, еўрапейскія перасяленцы асвойвалі ўсходняе (атлантычнае) узбярэжжа. Толькі самыя адважныя падарожнікі — **піянеры**, г. зн. «першыя», прабіраліся ў глыб мацерыка, у раён ракі Місісіпі і Вялікіх азёр. Перасяленцы былі ўпэўненыя, што тэрыторыя, на якой яны спыніліся, нікому, акрамя іх, не належыць.

Перасяленцы. Малюнак першай паловы XIX ст.

Бой перасяленцаў з індзейцамі

Разгледзьце ілюстрацыі на с. 73 і 74 і вызначце сваё стаўленне да наступстваў асваення Дзікага Захаду перасяленцамі для краіны ў цэлым і яе карэннага насельніцтва.

На самай справе з даўніх часоў гэтыя землі насялялі індзейскія плямёны, якія ў большасці сваёй былі настроеныя дружалюбна і нічога не мелі супраць новых суседзяў. Але перасяленцы варожа ставіліся да карэннага насельніцтва. Лічачы індзейцаў дзікунамі, яны пачалі на іх сапраўднае паляванне. Знішчэнне карэннага насельніцтва — адна з самых крываваых старонак амерыканскай гісторыі.

Пасля адкрыцця залатых прыскаў у Каліфорніі краіну ахапіла «залатая ліхаманка». Перасяленцы накіраваліся далей на захад і асталяваліся на ціхаакіянскім узбярэжжы. Не ўсім пашанцавала, але некаторыя набылі вялікае багацце.

Пашырэнне тэрыторыі ЗША суправаджалася бурным ростам насельніцтва. Гэта тлумачылася не толькі высокай нараджальнасцю. Насельніцтва павялічвалася таксама за кошт **іміграцыі** з Еўропы і ўвозу чарнаскурых рабоў з Афрыкі. У сярэдзіне XIX ст. у ЗША пражывала 23 млн чалавек, г. зн. у 4 разы больш, чым у 1800 г.

Маленькі Воўк, знакаміты індзейскі воін.
Мастак Дж. Кэтлін. Сярэдзіна XIX ст.

Як вы думаеце, якім імкнуўся паказаць мастак індзейскага воіна?

78—80

Здабыча золата. Мастак А. Радрыгес. XXI ст.

Выкарыстоўваючы малюнак і дадатковыя крыніцы інфармацыі, раскажыце аб «заламай ліхаманцы».

3. Поўнач і Поўдзень — два шляхі развіцця. Пасля Вайны за незалежнасць у ЗША склаліся два сацыяльна-эканамічныя рэгіёны: Поўнач і Поўдзень, якія шмат у чым адрозніваліся паміж сабой.

Поўнач. На паўночным усходзе і захадзе краіны адбываўся прамысловы пераварот і хуткімі тэмпамі развіваўся *капіталізм*. На змену рамеснай вытворчасці і мануфактуры прыходзіла буйная фабрычная вытворчасць з прымяненнем наёмнай працы. Амерыканцы выкарыстоўвалі самыя новыя навуковыя і тэхнічныя дасягненні Еўропы.

На тэкстыльных фабрыках ужо ў пачатку XIX ст. з'явіўся *механічны ткацкі станок*. Паступова развіталася *машынабудаванне*. Пачалі вырабляць жняўкі і швейныя машыны, станкі для апрацоўкі металу і г. д. ЗША занялі першае месца ў свеце па тэмпах будаўніцтва *чыгунак*. Даўжыня чыгуначнай сеткі ў 1850 г. складала больш за 14 тыс. км.

Фермерская гаспадарка. Нягледзячы на прамысловы пераварот, да сярэдзіны XIX ст. ЗША ўсё яшчэ заставаліся *аграрнай краінай*. У сельскай гаспадарцы была занятая пераважная большасць насельніцтва. На шырокіх прасторах паўночнага захаду развіталася фермерская гаспадарка. Свабоднай зямлі тут было дастаткова. Значную яе частку адваявалі ў індзейскіх плямёнаў. Перасяленцы лёгка і свабодна набывалі зямельныя ўчасткі ў дзяржавы і рабіліся фермерамі.

Першапачаткова зямлю апрацоўвалі фермер і яго сям'я. З цягам часу пачала прымяняцца наёмная праца. Памешчыцкага землеўладання не існавала. Так узнік «амерыканскі шлях» развіцця капіталізму ў сельскай гаспадарцы.

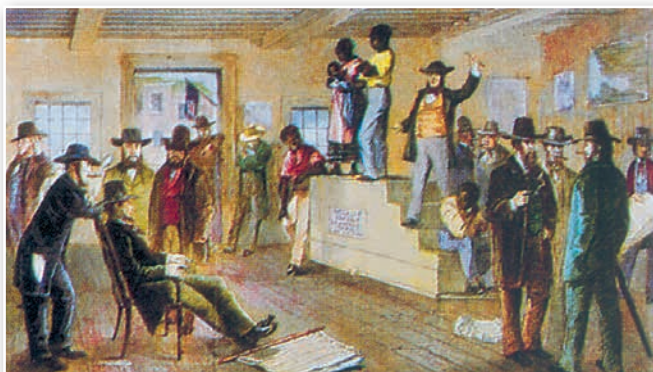
Патлумачце, што значыць «амерыканскі шлях» развіцця капіталізму ў сельскай гаспадарцы.

Поўдзень. У адрозненне ад прамысловай і фермерскай Поўначы, у паўднёвых штатах панавала «каралева»-бавоўна. У ёй мела патрэбу тэкстыльная прамысловасць Еўропы, асабліва Англіі. На долю паўднёвых штатаў прыпадала дзве траціны сусветнай вытворчасці гэтай важнай сельскагаспадарчай культуры. Вытворчасць бавоўны і гандаль ёю прыносілі амерыканскім плантатарам вялізныя даходы.

Плантацыйная гаспадарка была заснаваная не на свабоднай працы наёмных людзей, а на нявольніцкай працы чарнаскурых рабоў. Таму плантатары былі зацікаўленыя ў захаванні гандлю рабамі.

Калона звязаных афрыканцаў пад узброенай аховай.
Цэнтральная Афрыка. Другая палова XIX ст.

Аўкцыён чарнаскурых рабоў у Віргініі.
Гравюра другой паловы XIX ст.

Ці лічыце вы гэтую гравюру доказам ганебнай старонкі ў гісторыі амерыканскага грамадства? Выкажыце сваё меркаванне.

Нягледзячы на яго забарону ў пачатку XIX ст., ён па-ранейшаму квітнеў на поўдні краіны. Чарнаскурых рабоў працягвалі таемна ўвозіць з Афрыкі. У 1861 г. іх колькасць дасягнула 4 млн.

4. Рух за адмену рабства. Чарнаскурья рабы супраціўляліся жорсткай эксплуатацыі. Яны ўцякалі ў паўночныя штаты, дзе не было рабства, узнімалі ўзброеныя паўстанні супраць рабаўладальнікаў. Урадавыя войскі і атрады мясцовага апалчэння бязлітасна распраўляліся з паўстанцамі.

У гэты час на Поўдні ўзніклі *суды Лінча*. Па адной з версій, яны былі названыя так у гонар амерыканскага суддзі Чарлза Лінча, які практыкаваў жорсткія расправы падчас Вайны за незалежнасць. Па другой — ад прозвішча капітана Уільяма Лінча, які ўвёў у 1780 г. у Пенсільваніі «закон Лінча» аб бясудных цялесных пакараннях. Суд Лінча (лінчаванне) уяўляў сабой расправу раз'юшанага натоўпу над чалавекам, падазраваным у злачынстве, без суда і следства. Ахвярамі такога самасуду, як правіла, былі чарнаскурья.

Чарнаскурых рабоў падтрымала дэмакратычная Амерыка. У пачатку 1830-х гг. у ЗША пачаўся масавы агульнанацыянальны рух супраць рабства — **абаліцыянізм**. Сярод яго ўдзельнікаў былі людзі розных рас, фермеры і рабочыя, прадстаўнікі інтэлігенцыі. Вялікі ўклад у барацьбу за адмену рабства зрабілі знакамітыя амерыканцы — паэт Г. Лангфела і пісьменніца Г. Бічэр-Стоу. Праціўнікам рабаўладання быў амерыканскі прэзідэнт **Томас Джэферсан**, які выступаў у пачатку XIX ст. за буржуазна-дэмакратычнае развіццё Злучаных Штатаў.

Абаліцыяністы пераследаваліся не толькі на Поўдні, але і на Поўначы. Вядомыя выпадкі лінчавання змагароў за адмену рабства.

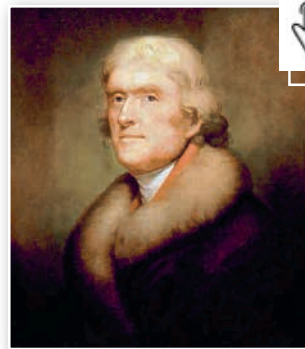
Пазіцыі плантатараў у краіне былі вельмі трывалыя. У 1828 г. яны аб'ядналіся ў *Дэмакратычную партыю* і знаходзіліся ва ўладзе з невялікім перапынкам амаль трыццаць гадоў.

У адносінах паміж Поўначчу і Поўднем працягвала нарастаць напружанасць.

Ключавыя словы: піянер, іміграцыя, абаліцыянізм, Томас Джэферсан.

77—78

Т. Джэферсан.
Мастак Р. Піл.
Пачатак XIX ст.

1. Растлумачце, чаму ЗША ўяўлялі сабой краіну новага тыпу.
2. Выкарыстоўваючы картасхему на с. 73, ахарактарызуйце тэрытарыяльныя змены, якія адбыліся ў ЗША ў першай палове XIX ст.
3. Чым адрознівалася эканамічнае развіццё паўночных і паўднёвых штатаў?
4. Параўнайце фермерскую і плантацыйную гаспадаркі. Запоўніце табліцу і падзяліцеся меркаваннем аб тым, як гаспадарчы ўклад на поўдні ЗША ўплываў

на развіццё гаспадаркі ўсёй краіны. Зрабіце выснову аб магчымых наступствах такога ўплыву.

Пытанні для параўнання	Фермерская гаспадарка	Плантацыйная гаспадарка
У чьёй уласнасці знаходзілася?		
Хто апрацоўваў?		
Якім быў характар працы?		

5. Якія былі прычыны бурнага росту насельніцтва ЗША ў першай палове XIX ст.?
6. Раскажыце пра рух за адмену рабства ў ЗША. Як вы думаеце, чаму ён меў агульнаацыянальны характар?

Дзеці на фабрыках Філадэльфіі. 3 ліста, апублікаванага ў амерыканскай газеце ў 1830 г.

...Усім вядомы той факт, што большасць падручных на бавоўнапрадзільных фабрыках складаецца з хлопчыкаў і дзяўчынак ва ўзросце ад 6 да 17 гадоў. Яны працуюць з раніцы да ночы нават у самыя доўгія дні года... у той час як гаспадар купаецца ў раскошы за кошт жыццяў бедных дзяцей, якіх эксплуатае.

Як прамысловая рэвалюцыя, згодна з гэтым дакументам, адбілася на становішчы дзяцей у ЗША?

§ 13. Ператварэнне ЗША ў сусветную дзяржаву

1. Што спрыяла развіццю фермерскай гаспадаркі ў паўночных штатах ЗША? 2. Растлумачце значэнне паняцця «буржуазная рэвалюцыя».

Найважнейшай і ў той жа час самай трагічнай падзеяй амерыканскай гісторыі стала Грамадзянская вайна **1861—1865 гг.** Чатыры гады бязлітасных баёў пайшлі на тое, каб захаваць адзінства Злучаных Штатаў. Пасля кровапралітнай вайны амерыканцы, забыўшыся на разлад, накіравалі ўсе намаганні на развіццё сваёй краіны і ператварылі яе ў дзяржаву сусветнага значэння.

Якія былі прычыны і вынікі Грамадзянскай вайны ў ЗША? Чаму гэтая краіна стала на шлях знешнепалітычнай экспансіі ў канцы XIX ст.? Як у ЗША вырашалі расавую праблему?

1. Грамадзянская вайна і яе вынікі. ЗША напярэдадні Грамадзянскай вайны. У 1850-я гг. ЗША выйшлі на чацвёртае месца сярод асноўных індустрыяльна развітых краін свету. Але развіццё капіталізму ў розных частках дзяржавы ішло нераўнамерна.